

ראיון עם מואיז בן הראש לרגל צאת הספר משם באתי (מוכן, 2008)

ראיון: גלעד מאירי

גלעד:

אתה שייך לקומץ של כותבים שהפנימו את הביט בשירה העברית.

מואיז:

אני שמח שאתה עולה על עניין הביטניקים, כי הם באמת מאוד חשובים לי. גינזברג הוא השפעה מאוד גדולה עלי, והשפעה בשלבי העיצוב של יצירתי, היינו בגיל 20-25. הוא השפיע עלי הרבה יותר מבוקובסקי שאני אוהב יותר אבל רק קראתי את שירתו בגיל הרבה יותר מבוגר (35 בערך) כשכבר היה לי קילומטרז' די גדול. קראתי גם את כל הביטניקים האחרים לעומק, קרואק, בורואוז, פרלינגטי, קורסו, וכל מה שמסביב. כך שאין ספק שיש השפעה.

עם זאת, לומר שאני משורר ביט נראה לי קצת מרחיק לכת. אני לא חושב שבאמת אתה יכול להיות משורר ביט בלי המרחבים האמריקאיים ובלי הנסיעות הארוכות, וזה דבר שמאוד חסר מבחינה שירית בארץ, אתה ישר מגיע לגבול.

גם השירה שלך וגם זו של דורית ויסמן מושפעות מהביטניקים, אבל לא הייתי הולך עד כדי כך רחוק ואומר שהיא שירת ביט. בשביל זה גם היינו צריכים להופיע חמש מאות פעם עם נגני ג'אז, שזה חלק מן העיצוב של המקצב הביטניקי. פה אנחנו עומדים די לבד ומופיעים מעט. בארצות הברית משורר יכול להתפרנס לא רע ממאה הופעות בשנה ולעשות ממש סיבוכי הופעות מעיר לעיר, זה מעצב שירה. דבר כזה אין כאן.

אני גם חושב שהקורא העברי לא יכול לקרוא את גינזברג, כי אין תרגום טוב לביט, לא התרגום של זך (שלדעתי הפך את האש של גינזברג למים) ולא התרגום של דן עומר. בינתיים מי שלא קורא אנגלית לא יכול לקרוא את גינזברג. דווקא בוקובסקי זכה לכמה תרגומים יותר טובים, ביניהם התרגום של דורית ויסמן.

גלעד:

לדעתי, יש בשירתך מרחבים לשוניים והם באים לידי ביטוי בכך שאתה כותב שירה בשלוש שפות, עברית, אנגלית וספרדית, כמו איש העולם הגדול, אבל לנושא השפות

אתייחס בהמשך. בכל אופן, ביט זה קצב ויש לך בשירים את הקופצניות של הפזמון, אבל שירתך איננה הביט של הג'אז, הביט של שנות החמישים של גינזברג וחבריו, אלא של בוב דילן.

מואיז:

ההבחנה שלך לגבי דילן היא מאוד נכונה. השירה שלי מושפעת מדילן, ואני שומע הרבה מאוד זמרים-כותבים, singer-songwriters, וגם כותב עליהם לעיתים קרובות ביקורות. תמיד חיפשתי במוסיקה את המילים, את המשורר, תמיד חיפשתי בשיר את הכותב, מי כתב את השיר. יותר מזה, את שירי הראשונים כתבתי והלחנתי עם גיטרה והם היו באנגלית, ממש מושפעים ממה שהלך בשנות השבעים במוסיקת הפולק האמריקאית, דילן, ג'קסון בראון, ג'יימס טיילור, גורדון לייטפוט, ורבים אחרים. גם ואן מוריסון שהוא אירי, אבל אז בעצם הוא חי בארצות הברית ויצר בעיקר מוסיקה אמריקאית.

גלעד:

יש בשירתך מאפייני ביט נוספים: ישירות, שפת דיבור תקשורתית, גישה וידויית, עיסוק בתכנים פרובוקטיביים (פועל יוצא של הוידויי), חתרנות אנטי-ממסדית, עיסוק באמונות ודתות שונות (מה שמכונה רליגיוזיות), זיקה לתרבות פופולרית, הומור ועוד.

מואיז:

זה נכון. שירתי היא ישירה, בוטה, דתית, היא גם יהודית מאוד, עממית, אבל באמת אני שואל את עצמי האם זו תכונה דווקא של הביט. אם נלך אחורה בזמן, נמצא את כל זה אצל הנביאים, נחזור קדימה, נמצא את זה בשירתו של נרודה שקדם לביטניקים. נמצא את זה אצל בודלר, שעל אף החריזה הוא כתב בשפה יומיומית שהיא פשוטה אפילו לקורא הצרפתי של היום, והתרגום האחרון שלו לעברית על-ידי דורי מנור מפספס את המימד הזה לגמרי.

בסופו של דבר אני חושב שכמו הרוק גם שירה ביטניקית יכולה להיכתב רק באנגלית, ואולי בגלל זה חציתי את הקווים כמה פעמים, כדי להגיע למקור. אני לא יכול לומר לך שיש שיר רוק אחד שהוא לא באנגלית שממש נשמע לי במקום. נכון שלהקת "תמוז" עשתה דברים מופלאים, ויש גם רוק בכל השפות, בספרדית ובצרפתית, אבל נדמה לי שבלי האנגלית זה תמיד נשמע קצת מוזר, לא במקום (off center), משהו לא עובד.

גם השירים היותר ביטניקיים של אבידן על המלחמה בין אלוהים לאללה (שמזכיר מאוד את גיזנזברג) קצת חורקים. אי־אפשר לכתוב שירה ביטניקית בלי השפה האמריקאית. גם באנגלית הבריטית אי־אפשר. אולי זו שירה של אימפריה הנוצרת מתחושה ששפתה משנה את העולם; תחושה שהשפה האמריקאית יכולה להשפיע על אחרון הדגים ועל אחרון העניים באפריקה. השוק החופשי והקפיטליזם הם מנגנונים מילוליים כדי לנצל ולעשוק. הביטניקים הבינו את זה ונלחמו נגד השפה הזאת על־ידי בחירה בשפה ישירה ושפה כנה.

גלעד:

במאמר על ספרו של יובל יבנה, פרס בית שמש (הקיבוץ המאוחד, 2008), שטרם התפרסם, אני מכנה את כתיבתו פוסט ביט. אז אולי פוסט ביט יכול להיות תיאור מתאים לשירתך?

מואיז:

מה יהיה? לכל דבר נוסף פוסט? פוסט מודרני? פוסט ציוני? פוסט מזרחי? לא יודע מה זה פוסט ביט.

גלעד:

המעבר מביט לפוסט ביט מבוסס על המשך ושינוי. הפוסט ביט הוא שירה (וגם פרוזה) הנכתבת ברוח הביט, אלא שהיא איננה שייכת לתקופת הביט ושונה ממנה. זו שירה המושפעת עמוקות מהביט, אולם איננה ביט בכל היקפה מבחינה סגנונית ותימטית ומותאמת על־ידי היוצרים לזמן ולמקום. מן הסתם, גם הביטניקים עצמם לא תמיד נענו לרוח הביט: הפוסט ביט נמצא בביט, כמו שהפוסט־מודרניזם נמצא במודרניזם. ובכן, זה לא אחד לאחד: הביט לא נתקע אצל גינזברג, אלא עובר על־ידי ממשיכי הביט לדורותיהם.

מואיז:

אני לא אסתיר ממך שאני מפחד מקיטלוגים שמהם אני סובל עד היום (וזה נכון אולי לגבי כל יוצר), ואני אולי קצת מתגונן כלפי התיאוריה שלך של פוסט ביט, כי אחרי השיחה הזו יגידו שהנה בן הראש הוא משורר ביט ובזה פתרנו את הכול, ואז כמוכך יבוא מבקר ויגיד שאני בכלל לא ביט. וכן הלאה. אז אולי יש בזה התגוננות מסוימת. אבל יש השפעה ביטניקית בהחלט.

אני גם חושב שמי שלא קורא את הביטניקים הוא לא ממש נמצא בספרות של המאה העשרים ואחת, אני חושב שזו הספרות המשפיעה ביותר במחצית השנייה של המאה העשרים על כל הספרות העולמית.

גלעד:

ניכר שאתה לא מושפע רק משירת הביט.

מואיז:

כן, יש עוד הרבה השפעות מאוד חשובות, ולא רק זו של אבידן וגם של זך וגם של ארז ביטון ומשה סרטל בשירה הישראלית, יש השפעות של השירה הצרפתית וגם של הרבה משוררים בשפה הספרדית שכלל לא תורגמו לעברית או תורגמו מעט מאוד ורק לאחרונה, כמו וייחו או נרודה, אבל בעיקר הואידוברו (Huidobro), שהם דרום אמריקאים. אני פחות אוהב את שירת ספרד המודרנית, אבל היה מאמר בספרד שהעמיד אותי בקו יש עם לואיס סרנודה (Cernuda) שעד כמה שידוע לי כלל לא תורגם לעברית. ויש כמובן את הטקסטים העבריים הדתיים, המדרש בעיקר, אבל גם המשנה והסיפור החסידי, כל זה ביחד ועוד הרבה דברים יוצרים את השירה שלי.

גלעד:

שירתך סבלה מקשיי התקבלות, ולפי התחושה שעולה משירתך מדובר באפליה. לדעתי, יותר קשה להיות משורר בישראל מאשר משורר מרוקאי. עם זאת, השילוב הזה קטלני... ועוד השפעות מאבידן... זה אוונגרד מזרחי ביטניקי.

מואיז:

היום, בשנת 2009, בתחום של פרסום ספרי שירה יש מעט מאוד אפליה, הסיבה לכך איננה מלבבת: השירה הפכה להיות כל-כך חסרת חשיבות שזה כמו לומר שיש אפליה בלהיות שוטף כלים. יצחק לאור אומר באחד ממאמריו שהקפיטליזם הרג את השירה, אבל זה לא נכון, הקפיטליזם יצר שוק לגמרי שונה של מיסחור השירה, שוק של המשורר המשלם על מנת שהוצאה תדפיס את הספר. הירידה בקרנה של השירה היא דבר מאוד גרוע למשוררים, אבל יכול להיות שזה דבר טוב לשירה. למיטב הבנתי כמעט כל הוצאה תוציא היום כל ספר אם היא תקבל בין 10 ל-20 אלף ₪, ולא משנה מי הכותב. זה פשוט משתלם. יש עדיין אפליה מאוד גדולה בהקצאת תקציבים למשוררים שאינם אשכנזים,

מלגות ופרסים, אבל לא בעניין של פרסום ספר או כתיבת ביקורת על ספר, יכול להיות שיש אפילו יתרון מסוים וסוג של גימיק בספר של משורר מזרחי שימשוך את עניין העיתונות שצבעה הופך צהוב יותר ויותר.

מבחינת הביקורת, הסיכוי של ספר לקבל ביקורת לא תלוי בשום איכות והוא לגמרי מקרי, העורך של המוסף מחליט שלא היתה ביקורת על ספר שירה זה חודשיים ואז הוא מכניס ביקורת על ספר אחד שנראה לו מעניין, או שמשך את עיניו או שהוא קרא שהמשורר לבש את תחתוני סבתו, מה שלא יהיה whatever....

אי-ההתקבלות שלי... לי זה די ברור שהיא נבעה מהיותי מרוקאי. אני אומר נבעה, כי אני כבר לא יכול לדבר על אי התקבלות היום. אלמלא המרוקאיות היו עוד סיבות לדחות אותי, והסיבות שאתה מונה הן חלק מזה. כשהתחלתי לקרוא את הביטניקים איש לא ידע על מה אני מדבר, ואני מתכוון לשנות השמונים. אז קראתי את כולם בספרייה של בית התרבות האמריקאי ברחוב קרן היסוד בירושלים. הייתי יושב שם שעות וקורא, וגם לוקח ספרים הביתה של הוצאות כמו "ניו דיירקסיון" ו"סיטי לייטס", כל מה שהיה.

גם היום הספרות הזו לא מספיק מתורגמת, ולא מספיק בולטת. באירופה עושים פסטיבלים שלמים מדי כמה שנים, כי זו אחת התנועות החשובות ביותר בתולדות הספרות והאמנות של המאה העשרים. היא מעכלת בצורה מאוד מיוחדת את הסוריאליזם עם הכתיבה האוטומטית של קרואק, והיא מעמידה רף גבוה עם הסיסמה של גיזנברג "המחשבה הראשונה היא הטובה" - first thought best thought.

לדעתי, על אף שבוקובסקי אינו ממש שייך לחבורה הוא זה שמיישם אותה טוב מכולם. אני לא יודע אם ממש דוחים את הספרות הזו, אבל היא לא זכתה ממש לעדנה בארץ. יש יותר סיכוי שיעשו חודש השירה הפולנית כאן מאשר חודש השירה הביטניקית, כפי שעשו בצרפת. זה קשור לתפיסות-עולם וראייה של הספרות בתוך ההקשר הרחב שלה, הראייה הזו בישראל היא מאוד מזרח-אירופאית.

גלעד:

עד כמה חשוב לדעתך שמשורר יוציא לאור את ספרו בהוצאה נחשבת כדי להתקבל?

מואיז:

הממסד כאן הוא זה שמעניק תואר של משורר או של סופר. אתה צריך אישור של הוצאה לאור ממסדית כדי שתוכל לומר שאתה אכן משורר. זה דבר שהיה ועודנו ממש זר לי לחלוטין, אף פעם לא חשבתי שיש הבדל בין הוצאה קטנה להוצאה גדולה, ותמיד

חשבתי שהטקסט הוא זה שיקבע. אני מקווה שגם הוכחתי את זה, אפילו במציאות הישראלית. אני זוכר שאנשים מסביבי התעסקו בצורה מאסיבית בחיפוש אחר הוצאה מכובדת כדי להוציא את הספרים שלהם ולי לא היה בכלל אכפת מי תהיה ההוצאה. כשהוצאתי ב"ירון גולן" כולם אמרו שאני עושה שטות ועד היום אומרים את זה, כאילו ההוצאות האחרות עמדו בתור.

זאת אומרת, גם היום אין שום הוצאה גדולה בארץ שמוכנה להוציא ספר שלי. הסיבה שבגללה הייתי רוצה להוציא בהוצאה גדולה היא רק שיווקית ומסחרית, והיא היכולת להגיע לקהל יותר רחב. אני בכלל לא חושב שהוצאה נותנת לי גושפנקא או מוסיפה ערך לספרי. אם תקרא את ספרו של איתן כהן המרוקאים – הנגטיב של האשכנזים, תבין שזו התנהגות מאוד מרוקאית. אם לא רוצים אותי כאן אני הולך למקום אחר.

ובכלל בעניין של התקבלות, אני חושב שכולנו צריכים תשומת-לב ליצירה שלנו. אנחנו לא פועלים במרחב ריק, אבל אולי טוב שדוחים משורר, לפחות בראשית דרכו, וטוב שהוא לא יזכה להכרה מידית (יכול להיות גם טוב שכן יזכה אבל זה לא סותר), ולא צריך לקחת את זה בצורה מאוד קשה, צריך להמשיך ליצור. דחייה של קרנות או ביקורות לא טובות או מה שלא יהיה זה כלום ביחס למה שיוצרים רבים נאלצו לסבול במשך ההיסטוריה, ודווקא הטובים שבהם. הם סבלו מעינויים, מכליאה ומרצח, וזה קורה עד עצם היום הזה.

אני אמנם טוען שמפלים אותי או שלא מפרסמים אותי, וטענתי את זה הרבה שנים, אבל זו היתה פשוט הבחנה נכונה של מה שקורה. לעיתים אנשים חשבו שזה הדבר הכי חשוב לי, אבל תמיד ידעתי שיש סדר עדיפויות ברור מאוד: קודם כול לכתוב, ולכתוב טוב ככל שאני יכול (ולא טוב מאחרים, אני לא בתחרות באולימפיאדה), ושאני עומד בסופו של יום מול הדף. ואם אני מרוצה אז אני האיש הכי עשיר בעולם והכי מאושר בעולם. הפרסום אמנם חשוב, אבל הוא תמיד עמד במקום שני בסדר העדיפויות שלי.

לא צריך אף פעם לשכוח שהטובים ביותר עברו שנים של דחיות והתעלמות. כך אני מתייחס לזה, וכך גם צריך להתייחס לזה. דווקא היוצר היותר בינוני יחפש בכוח את האהבה הזאת, ואולי מתוך חוסר ביטחון ביכולתו ויעסוק הרבה יותר ביחסי ציבור מאשר ביצירה. לי ברור שהיצירה קודמת לכול, בכלל עשיתי לעצמי מעט מאוד יחסי ציבור בחיי.

גלעד:

לא מצאתי אף מבקר ספרותי בעל מודעות מזרחית שעוסק בשירתך בהקשר הביטניקי, וזאת כי מבקרים אלו יודעים מה יקראו עוד לפני שקראו את השיר. הם נעולים על פוסט-קולוניאליזם ולא רואים שיש לפנייהם ביט. לטעמי, הם חוששים שאם שירתך תהיה ביטניקית, היא תהיה מערבית, אלא שאתה כותב בשתי ידיים - מזרח ומערב גם יחד או כפי שהצעתי - שירתך היא ביטניקית מרוקאית. ומי שמכיר את תולדות הרוק בישראל יודע שראשוני הרוקרים בישראל היו מזרחיים, אז עבורי זה הולך ביחד. והאמת, שצילילי המילים מרוקאי ואמריקאי קרובים מאוד...

מואיז:

לגבי ביקורת של מזרחיים על שירתי, שאלה מעניינת. אין מבקרים מזרחיים שכתבו על השירה שלי. לפי הסדר כתבו עלי: דן פגיס, עודד פלד, רוני סומק, נתן זך, אבנר הולצמן, יצחק לאור, ענת ויסמן, סיגל פרלמן. אני מקווה שלא שכחתי אף אחד.

גלעד:

...זו רשימה הכוללת חוקרים, משוררים ומתרגמים שנגעו ישירות בהשפעות שדיברנו עליהן: עודד פלד ונתן זך תירגמו את גינזברג וענת ויסמן כתבה, כמותי, דוקטורט על אבידן.

מואיז:

ברוב המקרים הביקורות היו מאוד מפרגנות. בהרבה מקרים יש איזה משפט של "למה אומרים שהוא מזרחי אם הוא כותב על הכול", וזה משפט שחוזר על עצמו. אבל את זה אפשר לומר על כל משורר מזרחי.

הבעיה היא התיוג של המשורר המזרחי ואחר-כך לומר שזה לא שייך לתיוג. אפשר לתמצת את זה ממשפט שאמר א.ב. יהושע כשנשאל "אם הוא ספרדי". בראיון שהיה איתו הוא אמר שהוא בן-אדם (בסוף שנות השמונים נדמה לי, ואז עדיין דיברו על ספרדים, שהוא מושג הרבה יותר נכון לדעתי ממזרחים). הוא שם את הבן-אדם כניגוד לספרדי. החברה הישראלית הוציאה את המזרחי מכלל האדם, יש בני-אדם, דהיינו הישראלים שהם בעצם האשכנזים או מי שמקבל את האשכנזים בלי עוררין, ומצד שני יש את ה"אחרים", שאינם שייכים למשפחת האדם: המזרחים, הערבים, הדרוזים, וכן הלאה. יהושע כמובן התקבל למשפחת האדם. הוא רואה בזה הישג. אני לא. כשקוראים

לעומק את השירה המזרחית אז מבינים שהיא לא עוסקת בשום דבר מזרחי אלא באדם, ואז כולם מופתעים שהיא לא "מזרחית". אבל זה מה שמגדיר אותה, לא מזרחיותה, אלא הגישה האשכנזית למי שלא אשכנזי, בקיצור הבעיה איננה בעיה מזרחית אלא בעיה אשכנזית. מאחר שלדעתי זה שלושים שנה השירה הטובה ביותר בארץ נכתבת על-ידי מזרחים אין לי שום בעיה להיות שייך לקבוצה הזו ואין לי שום בעיה להיות מתויג עם הטובים ביותר.

מה שאתה מכנה מבקר מזרחי, זה דבר לא קיים. הדיון המזרחי מתקיים בעיקרו באקדמיה, לא באמנות. הוא מתקיים בעיקרו בפקולטות למדעי החברה, במחלקות ללימודי מגדר וכיוצא באלה, רק קצת ברמה ההיסטורית, וגם מה שחדר לספרות הופך להיות עיסוק סוציולוגי-פוליטי.

אני לא חושב שיש פואטיקה מזרחית, זה לא מספיק שאני כותב על מרוקו וסמי מיכאל כותב על בגדד כדי להכניס אותנו לאותו סל מבחינת הפואטיקה שלנו. ולכן הדיון מתנהל במרחב הסוציולוגי, ובעיקרו הוא דיון על הפחד האשכנזי מהמזרח, גם אם לא יגידו את זה בשום צורה ובשום מילה. לדעתי צריך להעביר את זה למחלקה לאנתרופולוגיה ולבדוק את ההתנהגות השבטית של האשכנזים בארץ (ואני לא אומר את זה כדי להכעיס או ללעוג) כדי להבין את יחסי הכוחות ואת המאבקים. בדיעבד נוצרה ספרות שניתן לכנותה ספרות מזרחית, אבל היא לא נבחרת בהקשרים של פואטיקה מיוחדת, אלא בהקשרים של סוציולוגיה.

לכן זה ברור לגמרי שהיצירה שלי לא עונה ולא יכולה לענות על פרמטרים של תיאוריות סוציולוגיות (ואוי ואבוי אם זה היה כך). אני נדהם מהשאלות ששואלים אותי לעיתים קרובות שאולי מראות את המצב המגוחך הזה. בראיון שאלו אותי איזו מוסיקה אני שומע, ואז דיברתי על זמרים-כותבים כמו טאוונס ואן זאדנט וגרג בראון, ואז היתה תמיהה: "מה? אתה לא שומע אום כולתום?". מובן שלראיון המודפס לא נכנס דבר שקשור למוסיקה, כי תשובתי לא תאמה את הפרמטרים של המרוקאי.

לא מזמן הייתי באוניברסיטה העברית ודיברתי על כתיבה בכמה שפות. מישהו שאל אותי: "האם ערבית אף פעם לא הייתה אופציה בשבילך?" רציתי לקבור את עצמי. האיש לא הבין מה אמרתי, על מה דיברתי ושאל מתוך התיאוריות. אז למעשה המזרחי עכשיו עשה סיבוב שלם בשם הרב תרבותיות והוא צריך להתאים לתיאוריות פוסט-קולוניאליות במקום להתאים לתיאוריות החינוך של פרנקשטיין משנות החמישים. הוא בכל מקרה ממשיך להיות לא-אדם, אלא מזרחי, הוא לא יכול להיות אינדיבידואל, ובלי להיות אינדיבידואל אין שירה מודרנית.

גלעד:

אתה כותב שירה בעברית, אנגלית וספרדית ובאחת ההזדמנויות שהתכתבנו כתבת לי שלא כל השירים שלך עוברים משפה לשפה. אז למעשה אין בידי מרבית קוראיך בעברית כיום את הנגישות להכיר את כל היצירה שלך. האם אתה תתרגם הכול לבסוף לעברית?

מואיז:

פיתחתי רפלקס פאבלובי לא לדבר יותר מדי על הנושא של השפות. אני זוכר שהיה לי ראיון עם דליה קרפל בהארץ, זה היה באוקטובר 2000, כמה חודשים אחרי שיצא ספרי בספרד (באפריל 2000), וכל מה שעניין אותי זה הספר בספרדית ולדבר על כתיבה בשפות שונות (אז גם כתבתי הרבה באנגלית, זו היתה תקופה מאוד פורה). בסוף הראיון כשהיא שאלה את כל שאלות הקוסקוס (ככה אני קורא להן, יש אפליה – אין אפליה? אתה שומע אום כולתום? וכן הלאה) היא שאלה אם יש משהו אחר שהייתי רוצה להתייחס אליו ואז הצבעתי על הספר שהיה על השולחן. אז היא אמרה לי שזה לא מעניין אותה והיא כותבת רק על העברית. זה מקרה קצת קיצוני, אבל זה כנראה מאוד מבלבל (זה גם מבלבל אותי) העניין הזה של מישהו שכותב בשלוש שפות, ועוד שירה. אולי זה אפילו לא נשמע רציני, יכול להיות שאם אני הייתי שומע על משורר כזה הייתי חושב אותו דבר.

ובאשר לשאלתך, נכון שהקורא העברי לא נחשף לחלק מן היצירה שלי בשפות אחרות, באנגלית ובספרדית. ואם היה לי יותר זמן הייתי מעביר את הכול לעברית ויוצר גרסאות עבריות. זה עניין של זמן וכסף, אבל זה גם עניין יצירתי.

יש לי עוד ספר שירים שאני עובד עליו בעברית שעובר את ה-100 עמודים והוא כנראה עומד בראש סדר העדיפויות לפני תרגומים מאנגלית ומספרדית. אבל אי-החשיפה של היצירות שלי לקהל העברי נובע בעיקר מכך שההוצאות לאור שיש להן הפצה טובה (קרי ההוצאות הגדולות) אינן מוציאות את ספרי. במציאות המו"לית הישראלית זה כמעט גזר-דין מוות, על אף שאני מצליח לשרוד.

בין שלוש השפות בהן אני כותב יש תיחום ולא כל דבר מועבר משפה לשפה. חשבתי שהשירים מהספר בספרדית לעולם לא יעברו לעברית אבל התבדיתי. לפני כמה חודשים פתאום פרצו במרץ גרסאות של שני שירים ארוכים מתוך הספר בספרדית "גלות-ביתי" ו"על השיבה" ששניהם נמצאים בספר האחרון משם באתי, ועוד כמה שירים בספר הזה הם שירים שמקורם בספרדית. זה לא תרגום, אלה ממש גרסאות שנכתבו גם תחת השראה שאינה שונה מהכתיבה השירית עצמה. כשאני מנסה בכוח להעביר שיר משפה לשפה כאילו זה תרגום מקצועי (ואני הרי עוסק בזה) זה ממש לא הולך. אני צריך להיות

במצב של טראנס כדי לתרגם את השירים שלי, וקשה יותר להגיע אליו מאשר להשראה הרגילה של כתיבת שיר. המעבר בין שפות הוא אולי חיפוש נואש לבטא משהו שאיני יכול. יש דברים שמתבטאים בשפה אחת ואחרים בשפה אחרת, כאילו מדובר בכתיבה שונה, במילים שונות ובכותב שונה.

גלעד:

מתי התחלת לכתוב בשפות אחרות?

מואיז:

כתבתי באנגלית בגילאים 15-19, ובין השנים 1997-2003, ובכמויות די גדולות. השירים האלה ותרגומים מעברית, או יותר נכון גרסאות של חלק מהשירים, נמצאים בספר **COOL AND COLLECTED POEMS**. יש שם 350 שירים או יותר. חלק מזה זה תרגום ובכלל זה שתי הפואמות הגדולות מספרי הראשון **קינת המהגר**, "קינת המהגר" ו"דיוקן עצמי של המשורר בראי המשפחה". רוב השירים האחרים הם שירים שנכתבו באנגלית.

לא ממש ספרתי, אבל אני מניח ששני שלישים מהשירים באנגלית קיימים רק באנגלית ולא בעברית. גם השירים שקיימים בשתי השפות הן גרסאות שונות ולא ממש תרגומים. כמעט כל השירים התפרסמו בכתיב־עצת בארצות הברית (מקצתם באנגליה). חלקם מקוונים וחלקם מורפסים.

התחלתי לכתוב בספרדית בשנת 1997 ופרסמתי ספר אחד בשנת 2000, **פינת רחוב בתואן**. אפשר לומר שזה חמש שנים שזו שפת הכתיבה המרכזית שלי. יש לי הרבה שירים שחלקם התפרסמו בכתיב־עצת בספרד, אבל אין תוכנית לספר שירים נוסף ברגע זה.

הכתיבה בכמה שפות היא ביטוי לפתיחות לכל הדברים שהשפיעו עלי: מרוקו, ישראל, התרבות המוסלמית, ספרד, הנצרות, האנגלית, התרבות האמריקאית והתרבות הישראלית. בהרצאה אחת העיתונאי חוויאר וולנצואלה אמר שהספרות שלי היא לא רק ספרדית, אלא שהיא אנדרלוסית. רבע שעה מאוחר יותר עבדל קאדר שאואי אמר שאני סופר מרוקאי ושהספר שלי הוא ציוני... היום הפכת אותי למשורר ביט.

גלעד:

מי תרגם את שירתך לאורדו?

מואיז:

לגבי האורדו, כתב־העת נקרא, נדמה לי, דוניאזאד, והעורך היה אחד אסיף איסלאם. זה היה גיליון שהוא ייחד לישראל ולפלסטין והיו שם שירים של עמיחי ושלי (חשבתי שהנה, לאורדו אני מגיע ראשון, אבל זה היה עם עמיחי, התחלקנו בפרס). תורגמו 13 שירים, וכמה מהם על־ידי המשורר הכי מפורסם בשפת האורדו, כך נאמר לי. לא זוכר את שמו. זה היה נדמה לי בשנת 2002 ולא היו קשרי דואר בין ישראל לפקיסטאן, ולאחר־מכן התנתק הקשר. אני בכל־זאת קיבלתי פידבק על השירים האלה מקבוצת משוררים מפקיסטאן. אחד מהם כתב לי וסיפר לי שהם דנו בשירי ושאל אותי שאלות. קצת הזוי כל הסיפור הזה, למען האמת...